

Мороз О.В.

студентка;

Михалевич В.В.

кандидат культурології, доцент,

Київський університет імені Бориса Грінченка

ГРОТЕСК В КОНТЕКСТІ ДИТЯЧОЇ ІЛЮСТРАЦІЇ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЕСТЕТИЧНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ

Ілюстративний матеріал до літературних творів є вагомим внеском у прищепленні молодому поколінню культурних цінностей. Загальновідомо, що візуальна пам'ять одна з найсильніших типів людської пам'яті. Особливо це спостерігається у дітей: вони сприймають навколишній світ частіше за все через «картинку». Гротеск в ілюстрації – один з найефективніших художніх прийомів, які допомагають формувати асоціативний ряд, образне та абстрактне мислення кожної людини. Гротеск грає важливу роль у формуванні у молоді особистості вищезазначених якостей, так як з усіх видів мистецтва саме ілюстрація – наближена до дитини від самого початку її життя.

Питання про важливість впливу книжкової графіки на розвиток дитячої образної творчості, естетичного виховання в цілому, підіймалося у ряді психологічних та педагогічних досліджень, а саме: В.М. Бехтерева, В.С. Мухіної, Г.І. Панкевич, В.А. Єзікєєвої, Т.С. Комарової, Р.П. Чуднової, та в мистецтвознавчих дослідженнях: З. Ганкіної, В.С. Матафанова, Н.Б. Халезової та інш. «Малюнок повинен залучати, зацікавлювати дитину. Малюнок кольоровий, крім чіткості і конкретності, повинен бути інтенсивний за кольором. Але інтенсивність ця повинна бути побудована не на кольоровості, а на мальовничих відносинах. Для дитини дуже істотна цікавість малюнка. Ніяка ілюстрація, навіть найкраща, не буде уподобана дитиною, якщо така картинка не відповість на її (дитини) питання, не задовольнить її пізнавального інтересу» – саме такої думки дотримувався відомий художник, В. Лебедев [3]. Художній образ буде зрозумілим, цікавим для дитини, якщо митець з ретельністю буде підбирати відповідні засоби художньої виразності. Саме їхнє своєрідне використання і визначає індивідуальну творчу манеру художника. У зв'язку з цими

особливостями, для дитячої літератури необхідне створення ясних, зрозумілих, але у той самий час високохудожніх образів.

Дослідження (Т.А. Репіна, Е.А. Бондаренко, Е.Ш. Решко, В.Я. Кіоні) показали, що діти здатні співвідносити колір і форму з характеристикою образу. Малюнок є одним з найбільш важливих факторів ставлення дитини до персонажів твору (оповідання, казки). Наприклад, одним з головних в розумінні твору, на малюнку (для дітей 5-7 років) стає поза діючого персонажа і різні композиційні прийоми передачі руху. Саме унікальна стилізація твору призводить до того, що він розпізнається приналежним до певного стилю. В загальному розумінні стилізація – це художня деформація зображуваного. При чому, процес стилізації може проходити як у напрямку спрощення, узагальнення і схематизації, так і в напрямку ускладнення та нарощування декоративних деталей зображення [2].

Один з дієвих художніх прийомів, яким митці користуються для створення виразних ілюстрацій, це – гротеск. У перекладі з французької «grotesque» – «хімерний», «незвичайний». Він заснований на надмірному перебільшенні або спрощенні зображуваного, контрастах фантастичного з реальним, гарного і потворного, трагічного і комічного, це певне відхилення від норми. Характерними рисами гротескних зображень є такі: гіперболізація/спрощення форм, викривлення/спотворення пропорцій, парадоксальне зіставлення предметів, динамічність пози та композиції (досить часто), контрастність (форми/кольору і т.д.), загострення певних зовнішніх вад предметів зображення.

Широкої популярності гротескні малюнки набули у часи Середньовіччя та Відродження. Відома величезна кількість книжкових мініатюр (особливо європейських, наприклад Англійська Біблія XIII ст.; декреталії Григорія IX, Тулуза), в яких зображені переплетіння дрібних, реалістично виконаних зображень тварин і рослин, із фантастичними мотивами.

Ще одна хвиля популярності гротескних рисунків припадає на XIX – поч. XX ст. У період світових революцій, які охопили Європу, великого розповсюдження набули «лубочні» листівки, так звані народні картинки. Однак у небагато чисельних дитячих виданнях, гротеск завоював популярність не так давно, адже в дореволюційний період дитяча література ще не була розповсюджена настільки, щоб претендувати на окремий пласт друкованих видань, на початку ж XX-го ст., серед дитячих ілюстрацій здобули популярність модерні форми.

Вже паралельно із цим стилем і під кінець його панування у Європі, гротескність форм все частіше починає майоріти на сторінках різних дитячих видань. Твори книжкової графіки, створені В.М. Конашевичем, В.В. Лебедєвим, А.Ф. Пахомовим, Є.І. Чарушиним, Ю.А. Васнецовим, своєю творчістю (в якій теж вбачається певна гротескність образів) сприяють формуванню у дітей естетичного сприйняття. А роботи таких відомих художників як КУКРИНІКСИ цілком побудовані на використанні суто гротескних прийомів. Їхні ілюстрації, хоч і мали загалом старшу вікову категорію, однак теж акцентували увагу на головних якостях персонажів літературних творів саме за допомогою гротеску.

Характерно, що ці художники (як і більшість інших митців ХХ-го століття на території колишніх країн СНД) найчастіше використовували гротеск у своїх численних роботах для загострення неприємних рис саме у негативних персонажах. Щодо позитивних героїв, то гротеск надавав їм значно «легших штрихів» і частіше вдавався просто до зображення дивакуватих, гнучких форм, як наприклад можна бачити в ілюстраціях звірів Є. Чарушина. Слід зазначити також, що більшість з вищезгаданих митців загалом дотримувалися реалістичного направлення у зображеннях. Такий підхід має суттєву відмінність від тих тенденцій, що спостерігаються у наш час.

Сучасний стан книжкової графіки активно підтримує будь-які тенденції щодо оригінального способу вираження митця, а тому гротескність форм усе більше набуває популярності у книжковій ілюстрації, де триває мода на індивідуальний стиль, створення унікальних рішень щодо оформлення книг. Це сприяє тому, щоб книжкові ілюстрації перш за все, малювалися не так реалістично, як креативно, цікаво. Широкого розповсюдження набувають викривлені, диспропорційні фігури гротескного характеру, з дивними, виразними рисами обличчя, метафоричні, алегоричні образи. Така тенденція спостерігається як в творах зарубіжних ілюстраторів (Паскаль Кемп'юан, Тім Бертон, мистецький тандем ADAMASTOR, Антон ван Гертбрюгген, Елліна Елліс, Самюель Касал, Марія Тігова, Олександр Воцмуш, Анастасія Іскусова та інш.), так і у творах вітчизняних художників (Катерина Мамчур, Анна Ломакіна, Оксана Була, Віолетта Борігард, Блох Серж, Сергій Майдуков та інш.)

Цікаво, що сучасні тенденції в ілюстрації зовсім не наголошують на тому, щоб зображення було повністю підвладне тексту твору (як це було

за радянських часів та раніше). Не дивлячись на те, що залежність від тексту досі визнається, у наш час ілюстрація має незалежність художнього бачення. Це підтверджується багатьма прикладами та висловлюваннями самих митців.

Виразна, яскрава та приваблива, виконана на професійному рівні ілюстрація повинна виконувати не лише естетичну, а й виховальну та пізнавальну функції для розвитку дитини, розширювати кругозір. Адже емоційна насиченість сприйняття – це, духовний заряд дитячої творчості, який впливає і на соціальні відносини. Це підтверджують і численні експериментальні дослідження [1].

Отже, книжкова ілюстрація – один з перших справжніх витворів мистецтва, що входять в життя дитини. Виразні картинки з книжок дитинства запам'ятовуються людиною на все життя і не рідко впливають на подальший розвиток її естетичних смаків, уяви, певних емоційних аспектів психіки. У наш час тенденції книжкової графіки знову виявляють схильність до гротескного виду художньої виразності. Художники усього світу активно використовують у своїх роботах такі гротескні прийоми, як: спрощення або навпаки, гіперболізація форми, поєднання фантастичних та реальних образів, динамічні пози героїв або композиції, використання фактурних, орнаментальних, кольорових контрастів, диспропорційність і таке інше. Безперечно, у своєму єдиному комплексі, цілком продумане, якісно, професійно зроблене оформлення до будь-якої дитячої книжки має сильний вплив на формування естетичного смаку дітей, особливо дошкільного віку. Однак, окрім естетичної функції, ілюстрація, має ще дві: виховну та емоційну, – про них ні в якому разі не можна забувати як авторам та видавцям, так і художникам-ілюстраторам. Адже, мистецтво покликане допомагати дитині краще бачити цей світ, дивитися на нього своєрідніше, ґрунтовніше, глибше.

Список використаних джерел:

1. Бочарова С.С. Книжная иллюстрация как средство развития социальных эмоций детей старшего дошкольного возраста. *Психология и педагогика дошкольного образования*. 2016. С. 26–27.
2. Відьма Б.О. Роль стилізації у скіфо-сибірському анімалістичному мистецтві. URL: <http://int-konf.org/konf112013/569-vovchok-g-m-vihovna-funkcyalyustracyi-dityachoyi-knigi.html>
3. Лебедев В. О рисунках для детей. Москва : «Литературный современник». 1933. № 12. С. 18–24.